

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук **Малік Марини Валентинівни** на дисертаційне дослідження здобувача наукового ступеня кандидата педагогічних наук **Щекотиліної Наталі Федорівни** з теми «**Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів фізичної культури до індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії**», представлене зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дисертації

Сучасні освітні практики та педагогічні системи розвинених країн та країн що розвиваються зазнають необхідні соціуму зміни, здійснюючи перехід на нові освітні концепції та технології. Міжнародні організації (наприклад, ЮНЕСКО, ОБСЄ та інші) в якості пріоритетного розвитку системи освіти рекомендують інклюзивну освіту, спрямовану на реалізацію прав громадян на здобуття якісної освіти та соціальну інтеграцію. Сучасна парадигма освіти виходить з ідеї створення адекватних умов для індивідуумів з різними потребами в навчанні (в тому числі для осіб з різними психофізичними вадами та обдарованих людей). Для забезпечення права на якісну освіту цих дітей міжнародна практика пропонує дітям з особливими потребами широкий вибір доступних форм здобуття освіти: індивідуальну, дистанційну, екстернатну, «школи консультаційних класів», «школи другого шансу», «вечірні школи», а також «включені» («інклюзивні») форми навчання. Останні дають змогу дітям із особливими потребами навчатися спільно зі своїми ровесниками, що ефективно впливає на рівень їхньої соціалізації.

Разом із цим, у реаліях сьогодення виникає ключове питання – яким чином забезпечити весь функціонал інклюзії в освіті не порушуючи чинну систему підготовки вчителів у педагогічних університетах? Відповідь на це запитання спробувала надати Наталя Федорівна Щекотиліна, здійснивши теоретико-експериментальне дослідження підготовки майбутніх учителів фізичної культури до роботи в інклюзивному освітньому середовищі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дослідження виконано відповідно до наукової теми кафедри педагогіки «Мультиплікативна парадигма професійного становлення фахівців» (№ 0114U007157), що входить до тематичного плану науково-дослідних робіт Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Тему дисертації затверджено Вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 12 від 28 травня 2015 року).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Проведений аналіз дисертації Н. Ф. Щекотиліної дає підстави розглядати її як завершений та цілісний доробок з проблеми, важливої для вітчизняної педагогічної науки та освітянської практики. Науково-понятійний апарат дисертації визначено відповідно вимог і є достатнім для розв'язання окреслених дисертантом завдань. Усебічному розв'язанню завдань наукового пошуку сприяла коректно використана система теоретичних і практичних методів дослідження, широка джерельна база. Обґрунтованість наукових результатів роботи забезпечено шляхом ретельного відбору методів дослідження. Справляє безумовно позитивне враження доцільне використання Н. Ф. Щекотиліною як загальнонаукових, так і конкретно-наукових методів дослідження. Зміст роботи та аналіз основних положень дисертації підтверджує досягнення мети і вирішення завдань дослідження. Пропозиціям і розробкам та висновкам, що представлені в дисертації властива повнота та логічність викладу, достатній рівень достовірності та обґрунтованості.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів

Характеризуючи наукову новизну представленого дослідження, слід наголосити, що дисертаційна робота за своєчасністю постановки проблеми та її операційно-технологічним вирішенням гідно вирізняється з-поміж сучасних досліджень даної проблематики.

Наталею Федорівною Щекотиліною *вперше* визначено та науково обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх учителів фізичної культури до індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії (інклюзивна спрямованість змісту фахових та професійно-зорієнтованих дисциплін з фізичної культури; концентрація уваги студентів на здоров'язбережувальному сегменті індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії; залучення майбутніх учителів фізичної культури до розроблення варіативних моделей індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії); розроблено модель (теоретико-інтерпретаційний, функційно-реалізаційний, конструювально-творчий етапи) підготовки майбутніх учителів фізичної культури до індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії; визначено структуру готовності майбутніх учителів фізичної культури до індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії (орієнтаційний, технологічний, професійний, індивідуальний компоненти); критерії оцінювання (інформаційний, інструментальний, світоглядний, проєкційний) із відповідними показниками; схарактеризовано рівні готовності майбутніх учителів фізичної культури до індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії (оптимальний (високий), базовий (задовільний), елементарний (низький)); уточнено поняття «підготовка», «готовність», «інклюзія»,

«індивідуальна робота»; подальшого розвитку дістала методика професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

Дисертаційна робота Н. Ф. Щекотиліної вирізняється логічною структурою, складається з двох взаємопов'язаних розділів, кожен з яких характеризується певним внеском у розвиток теорії і практики професійної освіти.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, розкрито ступінь її розробленості, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, опозиціоновано методологічні, теоретичні та методичні засади, сформульовано гіпотезу, схарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів і можливості їх використання, подано відомості про апробацію й упровадження результатів роботи, її структуру та обсяг, загальну кількість публікацій.

У першому розділі «Теоретичні засади підготовки майбутніх учителів фізичної культури до індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії» схарактеризовано етапи становлення системи підготовки майбутніх учителів фізичної культури в Україні та за кордоном; висвітлено методологічні орієнтири дослідження підготовки майбутніх учителів фізичної культури до індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії; визначено зміст феномена «готовність майбутніх учителів фізичної культури до індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії»; представлено науково-теоретичні інтерпретації феномена «інклюзія» у наукових джерелах; доведено, що результатом підготовки майбутніх учителів фізичної культури до індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії є готовність до означеного виду діяльності; науково-обґрунтовано педагогічні умови, що забезпечують підготовку майбутніх учителів фізичної культури до індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії в освітньому середовищі закладу вищої освіти, конкретизовано зміст понять «підготовка», «готовність», «інклюзія», «індивідуальна робота».

Готовність майбутнього вчителя фізичної культури до індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії дисертантка визначає як особистісно-професійний конструкт, що відображає прагнення майбутнього вчителя фізичної культури конструювати моделі й алгоритми безбар'єрного освітнього середовища, здатність планувати та моделювати, розробляти та реалізовувати, координувати та варіювати, контролювати та верифікувати різні види індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії.

За результатами аналізу наукового фонду Н. Ф. Щекотиліною уточнено зміст базових понять: підготовка, «професійна підготовка», готовність, інклюзія, індивідуальна робота. Наприклад: поняття «підготовка» конкретизується як дія, спрямована на забезпечення, здійснення, проведення, виконання чогось; «професійна підготовка» є системою організаційних і педагогічних заходів, що забезпечують формування в особистості професійної спрямованості, системи знань, навичок, умінь і ціннісних

ставлень до професії. Підготовку майбутнього вчителя фізичної культури до індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії потрактовано як педагогічний процес, що є структурним компонентом цілісної професійної підготовки, спрямований на усвідомлення майбутніми вчителями важливості та необхідності створення безбар'єрного здоров'язбережувального середовища в майбутній професії, формування знань, умінь і навичок індивідуалізації та диференціації у фізичному вихованні дітей з особливими освітніми потребами та розвиток професійно-значущих якостей, що сприятимуть успішності реалізації вчителем індивідуального підходу у фізичному вихованні школярів з урахуванням принципів інклюзії.

Н. Ф. Щекотиліна правомірно довела, що інклюзія означає залучення до освітнього процесу не лише дітей з обмеженими можливостями здоров'я, а й з іншими відмінностями, несхожістю, унікальністю і неповторністю, а термін «діти з особливими освітніми потребами» доречно використовувати до всіх дітей, чиї освітні потреби залежать від різних фізичних, психічних, педагогічних, емоційних, інтелектуальних, соціальних, конативних порушень.

Індивідуальна робота в контексті професійної діяльності вчителя фізичної культури в умовах інклюзії розуміється дослідницею як вид професійно-педагогічної діяльності вчителя фізичної культури, що епізодично використовується з метою індивідуалізації системи фізичного розвитку учнів (підтримка і розвиток одиничного, особливого та своєрідного потенціалу особистості; усвідомлення самотності та неповторності кожного суб'єкта навчання) та є оптимальним для роботи в умовах інклюзії.

У другому розділі «Експериментальне дослідження підготовки майбутніх учителів до індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії» описано логіку здійснення експериментального дослідження; визначено компоненти та критерії готовності майбутніх учителів фізичної культури до індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії із відповідними показниками; схарактеризовано рівні готовності студентів до означеного виду роботи; розроблено й упроваджено діагностувальну методику, модель та експериментальну методику підготовки майбутніх учителів фізичної культури до індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії; подано результати констатувального і прикінцевого етапів експерименту.

Визначено компоненти готовності майбутніх учителів фізичної культури до індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії (орієнтаційний, технологічний, професійний, індивідуальний), критерії (інформаційний, інструментальний, світоглядний, проєкційний) із відповідними показниками (за інформаційним критерієм: обізнаність студентів із видами інклюзії, обізнаність студентів із видами індивідуальної роботи; за інструментальним критерієм: прогностичні вміння, спеціальні вміння; за світоглядним критерієм: здоров'язбережувальна професійна позиція, фасилітаційна професійна позиція; за орієнтаційним критерієм: педагогічна емпатія, педагогічна толерантність); рівні готовності майбутніх учителів фізичної

культури до індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії (оптимальний (високий), базовий (задовільний), елементарний (низький)).

Н. Ф. Щекотиліною розроблено модель підготовки майбутніх учителів фізичної культури до індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії, яку представлено такими складниками: мета / результат, компоненти готовності майбутніх учителів фізичної культури до індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії, педагогічні умови підготовки майбутніх учителів фізичної культури до індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії, методи, засоби та форми їх реалізації в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

Упровадження експериментальної методики підготовки майбутніх учителів фізичної культури до індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії передбачало поетапну (теоретико-інтерпретаційний, функційно-реалізаційний, конструювально-творчий етапи) реалізацію педагогічних умов.

Мета теоретико-інтерпретаційного етапу – систематизація та узагальнення знань студентів щодо принципів індивідуального підходу у фізичному вихованні дітей з особливими освітніми потребами; подолання фрагментарності їхніх уявлень про принципи інклюзії в освіті, відображення у змісті нормативних дисциплін способів конструювання інклюзивного освітнього середовища; збагачення термінологічного тезаурусу майбутніх учителів фізичної культури поняттями «індивідуальна програма розвитку учня з особливими освітніми потребами», «індивідуальний план фізичного виховання школяра». Провідними формами роботи на цьому етапі виступили: інтегровані лекції, лекції-презентації, термінологічні розминання, складання словників, опорних схем, концептуальних карт, аналіз спеціальної літератури.

Завдання функційно-реалізаційного етапу – набуття студентами досвіду створення здоров'язберезувального середовища на уроках фізичного виховання. Провідними формами роботи було обрано: соціальні та дослідницько-творчі проекти, створення дискусійних майданчиків для рефлексійного осмислення потенціалу індивідуальної роботи для створення здоров'язберезувального інклюзивного середовища на уроці фізичного виховання.

Мета конструювально-творчого етапу – озброєння майбутніх учителів фізичної культури уміннями та навичками самостійного складання індивідуального плану фізичного виховання учня з особливими освітніми потребами; відпрацювання навичок творчого підходу до розроблення індивідуального плану фізичного виховання учня з особливими освітніми потребами. Провідними формами роботи на цьому етапі виступили: самостійна робота студентів з наявними планами фізичного розвитку дітей з вадами здоров'я, розладами аутичного спектру, психічними розладами, порушеннями соціалізації та конативними порушеннями; індивідуальна робота з методичними джерелами, спеціальною літературою, ознайомлення з досвідом учителів-практиків та асистентів учителя в інклюзивному класі.

Перевірено ефективність педагогічних умов, моделі й експериментальної методики підготовки майбутніх учителів фізичної культури до індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії шляхом порівняння результатів діагностувальних зрізів на початковому та прикінцевому етапах експерименту. Показники рівнів сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії після формувального етапу дослідно-експериментальної роботи значно підвищилися в експериментальній групі у порівнянні з контрольною групою: на 6,6% збільшилася кількість респондентів експериментальній групі із оптимальним (високим) рівнем (у контрольній групі – на 1,9%); на 50% – із базовим (задовільним) рівнем (у контрольній групі – на 8,7%); на 56,6% зменшився показник елементарного (низького) рівня в експериментальній групі (у контрольній групі – на 10,9%). Отримані результати підтвердили ефективність визначених педагогічних умов підготовки майбутніх учителів фізичної культури до індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії, розробленої моделі та експериментальної методики.

Загальні висновки логічно випливають зі змісту роботи, у концентрованому вигляді відображають основні результати дослідження відповідно до його завдань. У роботі зроблені відповідні узагальнення й висновки, правильно оформлені додатки та список використаних джерел.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях дисертанта

Аналіз публікацій Н. Ф. Щекотиліної засвідчив їхню відповідність (кількісну і якісну) вимогам до оприлюднення результатів дисертаційного дослідження кандидатського рівня. Результати дослідження висвітлено в 20 публікаціях автора, з яких: 6 статей у наукових фахових виданнях, 2 публікації у періодичному міжнародному науковому виданні (Угорщина), 8 праць апробаційного характеру, 4 – додатково відображають результати дослідження.

Можливості використання практичного доробку автора

Результати дослідження належним чином апробовані і впроваджені в освітянську практику. Експериментальною базою дослідження виступили: Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Дрогобицький державний педагогічний університет імені І. Франка. До експериментальної роботи залучено 210 студентів. Результати дослідження впроваджені в практику роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Хмельницької

гуманітарно-педагогічної академії, Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації

Ознайомлення із текстом автореферату дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою, змістом і оформленням він відповідає вимогам, що ставляться до кандидатських дисертацій. Зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними.

Дискусійні положення та зауваження

1. На сторінках першого підрозділу першого розділу (с.36-37) авторка декларує намагання виокремити сучасні тенденції підготовки майбутніх учителів фізичної культури та реально визначає їх (с.44-46), зокрема – здоров'язбереження, інклюзія та індивідуалізація. Проте, у тексті дисертації авторська позиція не знайшла подальшого розгортання. Бажано було б все ж таки розкрити, яким чином ураховано названі тенденції у безпосередній роботі з майбутніми вчителями фізичної культури у ході формувального етапу експеримента.

2. Вважаємо повноцінним, інформативним та логічно завершеним зміст другого підрозділу першого розділу «Феномен інклюзії у координатах міждисциплінарних досліджень», в якому авторка справедливо зазначає, що неможливо в межах одного дисертаційного дослідження представити весь обшир наукових напрацювань дослідників проблеми. Разом із цим вважаємо, що хоча б оглядовий аналіз наукових розвідок із корекційної педагогіки в контексті інклюзії урізноманітнив би матеріал параграфу і додав би доказовості висновкам дослідниці щодо сутності інклюзії в освіті.

3. На сторінках тексту дисертації дослідниця подеколи послуговується поняттям «диференціація». Приміром, у другому підрозділі першого розділу використовується термінологічна сполука «диференціація навчання», у ході формувального етапу експерименту застосовується словотвір «диференціація фізичного виховання». Доцільно було б уточнити зміст цієї дефініції у самому тексті та позиціонувати її у науковій новизні.

4. Позитивним, на нашу думку, є намагання дисертантки збагатити зміст нормативних дисциплін підготовки майбутніх учителів фізичної культури інклюзивним контентом та увиразнити потенціал індивідуальної роботи з учнями. З незрозумілих причин, цей матеріал в основному тексті дисертації подається таблично (таблиця 2.2 на с.173) загальним обсягом 3 сторінки. На нашу думку, описовий характер представлення названого матеріалу збагатив би як зміст параграфу 2.2, так і текст автореферату.

5. Текст роботи містить поодинокі технічні огріхи, що не порушують органічне сприйняття тексту дисертації.

Разом із цим наголошуємо, що висловлені зауваження не впливають на загальну високу оцінку дисертації.

Загальні висновки й оцінка дисертації

Рецензована робота характеризується глибиною теоретичного аналізу і вагомістю методичних пропозицій. Це завершена науково-дослідна робота, виконана в контексті нових наукових підходів до професійної освіти.

Враховуючи актуальність теми, наукову новизну отриманих результатів та їхню практичну значущість, а також відповідність поданої роботи вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» до дисертацій, вважаємо, що дослідження «Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів фізичної культури до індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії» сприятиме якісним змінам у професійній підготовці фахівців відповідного профілю, а її автор – Щекотиліна Наталя Федорівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент

кандидат педагогічних наук,
начальник управління Державної
служби якості освіти в Одеській області

М. В. Малік